

A jogosultság

Jog és állambölcselet II. Jögbölcselet

7. előadás

Jogosultság-elméletek

- Alanyi jog és tárgyi jog különbsége (law – right)
- Kétféleképp lehet elemezni:
  - analitikai jogelmélet (a „joggal rendelkezni” fogalma)
  - normatív jogtudomány (→mi a jogaink tartalma,
→kiket lehet jogokkal felruházni, és
→lehetnek-e jogaik kifejezett tárgyi jogi alap nélkül?)
- Néhány gyakorlati kérdés:
  - emberi jogok (alapjogok) természete,
  - a jogi személy jogai,
  - in rem és in personam (dologi és kötelmi) jogok
  - a jog és a perjogi igény kapcsolata

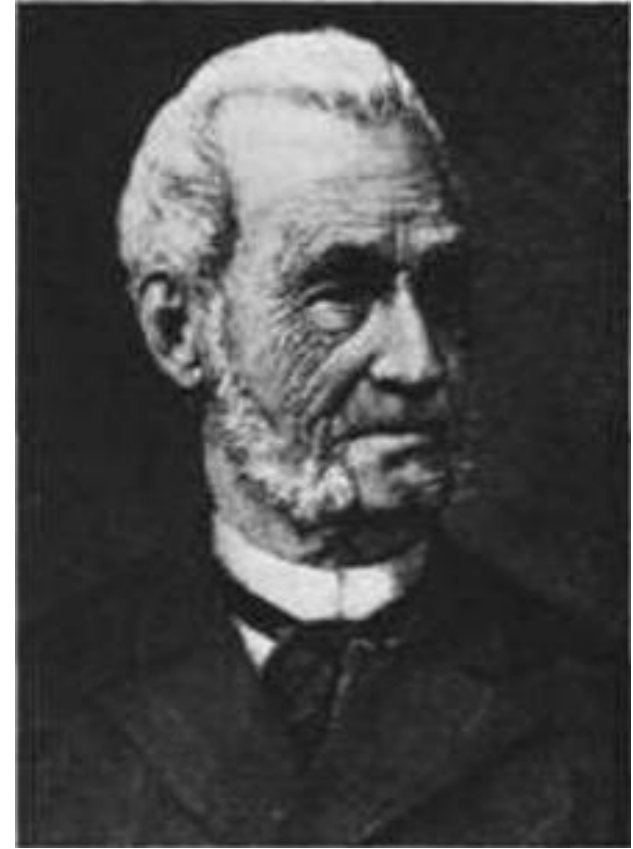

Rudolf von Jhering

Akaratelmélet/érdekelmélet

- **Akaratelmélet:** (Windscheid)
alanyi jog = az *akarat*nak
a tárgyi jog által
kölcsönzött uralom,
„többlet-erő”
- **Érdekelmélet:** (Jhering):
az alanyi jog = *érdek*
amely tárgyi joggal védett

Bernhard Windscheid

→ Nem minden érdeket véd a jog, (csak az objektíve helyes, jó érdeket)

→ ez nem esik egybe az akarattal

→ pl. az eladósodás ellen is véd, akkor is, ha nekem a pillanatnyi akaratom az lenne

Akaratelmélet és érdekelmélet ma

- **Érdekelmélet:**

a jogosultságok lényegét az egyéni/társas érdekek védelme képezi

Vagy az érdek nem valakiknek az érdeke, hanem a „közbizalom”?

- **Akaratelmélet:**

a jogosultságok a *döntési lehetőségek* birtoklásában állnak

- **Problematicus területek:** → Abortusz, → eutanázia, → állati jogok

→ gyermekjogok, → nem beszámítható személyek, → a halottak jogai

→ jövő nemzedékek jogai, → kisebbségi jogok → kollektív jogok,

→ abortuszhoz, → eutanáziához, → fogantatáshoz való jog → stb., stb.

- **Akaratelmélet:** a jogosultság korrelatív párja a *kötelezettség* és a *felelősségre-vonás lehetősége*,

- **Érdekelmélet:** csak a *kötelezettség* a jogosultság korrelatív párja.

Az elméletek közötti különbség példája: a gyermekek és az állatok jogai

- Az **akaratemlélet** szerint az állatoknak nem lehetnek jogaik, mert nem tudják azt saját maguk érvényesíteni
- Az **érdekelmélet** szerint az állatoknak akkor is lehetnek jogaik (pl. a kínzás elleni védelemre vagy a természetüknek megfelelő életfeltételekre), ha ezeket mások (pl. az állatvédők) gyakorolják helyettük és érdekükben;
- Az **akaratemlélet** szerint az állatok érdekének jogi védelméhez nem szükséges jogosultsággal felruházni őket – elég, ha a címzettek (emberek) kötelezettségévé tesszük a védelmüket, míg az **érdekelmélet** szerint a kötelezettséggel szemben jogosultságnak kell állnia.

A jog és a kötelezettség összefüggése

- **Erős értelemben** csak akkor beszélhetünk (igény)jogról, ha valaki másnak van egy korrelatív kötelezettsége.
- **Eszerint** a jog nem is definiálható másképp, csak egy korrelatív kötelezettséggel.
- Viszont ez **visszafelé nem** működik: akkor is lehet kötelezettsége valakinek, ha nem áll fenn vele szemben jog.
Pl. büntetőjog :
„jog a lopástól való mentességre”?

A „jog” és a „jó” viszonya – az elképzelhető lehetőségek

- (1) A **jog** nem csupán *súlyos érv* egy cselekvés mérlegelése során, hanem egyáltalán *kizárja* a – jogon belüli – mérlegelés lehetőségét. **(konkluzív)**
- (2) A jogosultság fennállása csupán ***nagy fontosságúnak*** minősíti a joggal védett érdeket
- (3) A jogosultság megállapíthatósága ***kizáró indokot*** keletkeztet; vagyis a jog nem *konkluzív*, hanem ***exkluzív*** indok. Ez azt jelenti, hogy a jogosultság fennállása kizárja bizonyos *fajta* megfontolások bevonását

A jogok fajtái

- **Pozitív és negatív jogok.** A pozitív jog igény valamilyen jóra, a negatív jog igény valamilyen rossztól való mentességre.
- **Objektív és szubjektív jogok.** (kb. alanyi jog és tárgyi jog)
- **Szorosán és tágan értett jogok.** (**jogi jogok** és erkölcsi jogok)
- **Természetes jogok** ← természetjog → **emberi jogok**
- **Erkölcsi jogok:**
  - (1) **konvencionális jog**, ami elfogadott, de jogilag nem feltétlenül elismert
  - (2) **ideális jog**, ami nem valamilyen tényleges jog, hanem lennie kellene
  - (3) **lelkiismereti jog**, a felvilágosult egyén lelkiismeretének elveire támaszkodik
  - (4) **jog gyakorlásának joga**, a jogra való hivatkozás („*rights speech*”) megengedettsége

A jogok modellje

Nigel Simmonds:

	Atom (egyszerű)	Molekula (összetett)
Kemény (konkluzív)	Kant	Hohfeld
Lágy (prezumpatív)	(természetjog)	Raz; MacCormick

A jogok modellje – kemény molekulák (Kant)

- a jogok = **indokok**
a megengedettségek és sérthetlenségek elismerésére.
- a jogok = **konkluzívak**
benne foglaltatnak a jogi következményeik.
- a jogok eredete = **szabadság**
A **kényszer** a szabadság ellentéte, tehát rossz.
Ha azonban valaki úgy él a saját szabadságával,
hogy azzal sérti másokét,
akkor a kényszer alkalmazása igazolttá válik,
mert a kényszer a másik szabadságát védi.

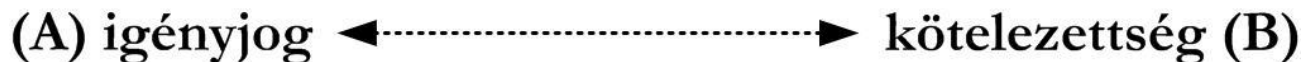

A jogok modellje – kemény atomok (Hohfeld)

- A jogok komplexitása: látszat
→ atomokká kell szétszednünk őket
„atomi” jogok → elemi jogviszonyok
→ komplex jogviszonyok
- A jog viszonyfogalom, két ember (A, B) között áll fenn.

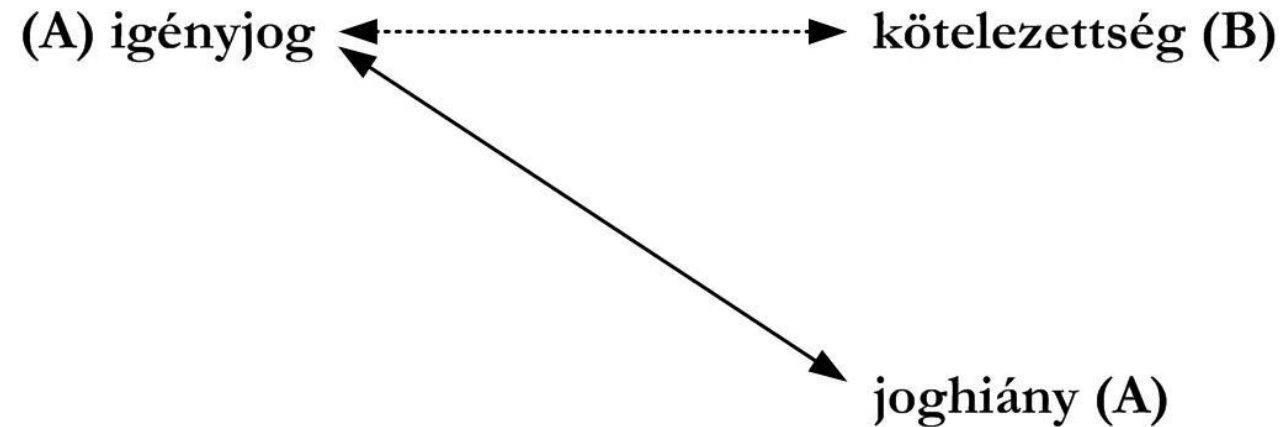
- Az egyik ember jogával áll szemben a másik kötelezettsége

Wesley Newcomb
Hohfeld

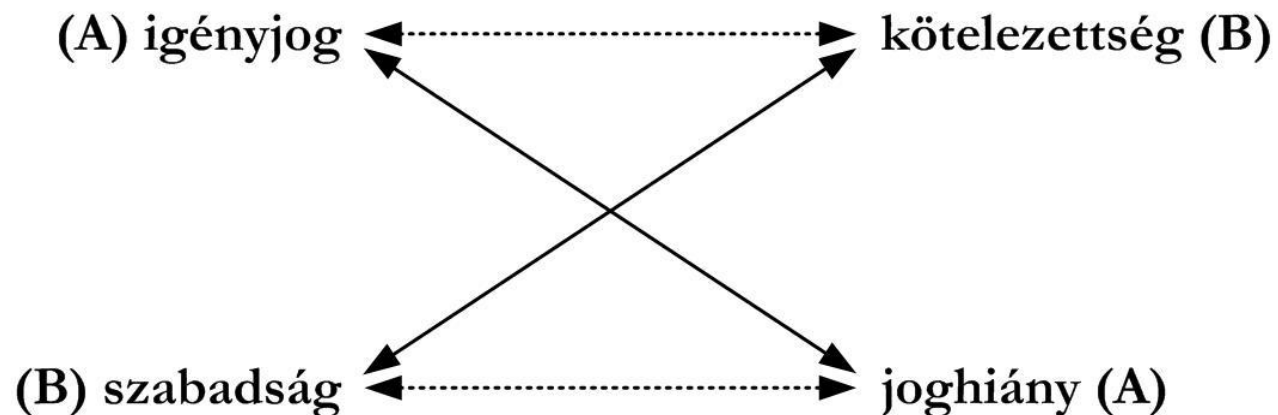
Az igényjognak nemcsak korrelatív párja, hanem ellentétpárja is van

- Ez a **joghiány**. A joghiány olyan joghelyzet, amelyben nem léphetünk fel igényyel vagy követeléssel másokkal szemben, *mert* nincs olyan jogunk, amelyre hivatkozhatnánk

A joghiánynak is van korrelatív párja, ez a *szabadság*

- A **kötelezettség** pedig a **szabadság** *ellentéte*, vagyis amiben (B)-t nem terheli kötelezettség, abban szabadon cselekedhet.
- A szabadság és kötelezettség ellentéte úgy értendő, hogy ha kötelezettségünk áll fenn egy magatartás tanúsítására, akkor megszűnik a szabadságunk az adott magatartás mellett és ellen szóló érvek mérlegelésére és az önálló döntéshozatalra.

A „jogok” másikkfajta típusa: a felhatalmazottság („hatalmasság”)

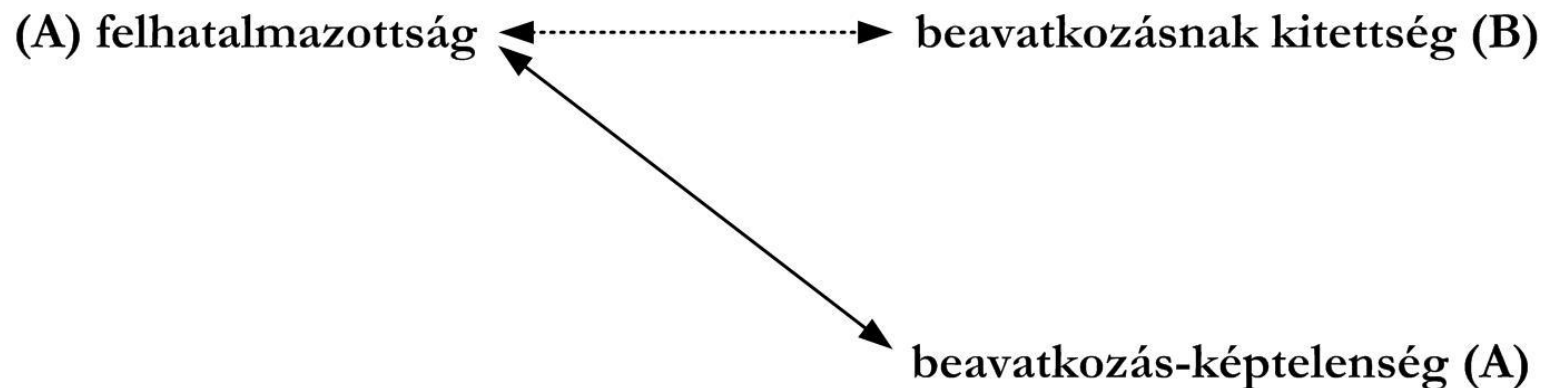
- Míg a jogosultság másokkal szembeni *igényt* alapoz meg, a felhatalmazottság a másokkal fennálló jogviszonyba, s ezáltal mások helyzetébe való **beavatkozást** tesz lehetővé, vagyis a jogviszony egyoldalú megváltoztatását: → **hatalmi** pozíciót biztosít.

(A) felhatalmazottság ←-----→ beavatkozásnak kitettség (B)

- A jogban gyakori ez a joghelyzet – az örökség visszautasításától az elővételi jog gyakorlásán és az ajánlati kötöttségen át a telki szolgálat biztosításáig a minket megillető jog: jogi felhatalmazottság.
- A beavatkozásnak kitettség, ha kötelezettséget róhatnak ránk. (Pl. behívhatnak katonának, tanúskodni)

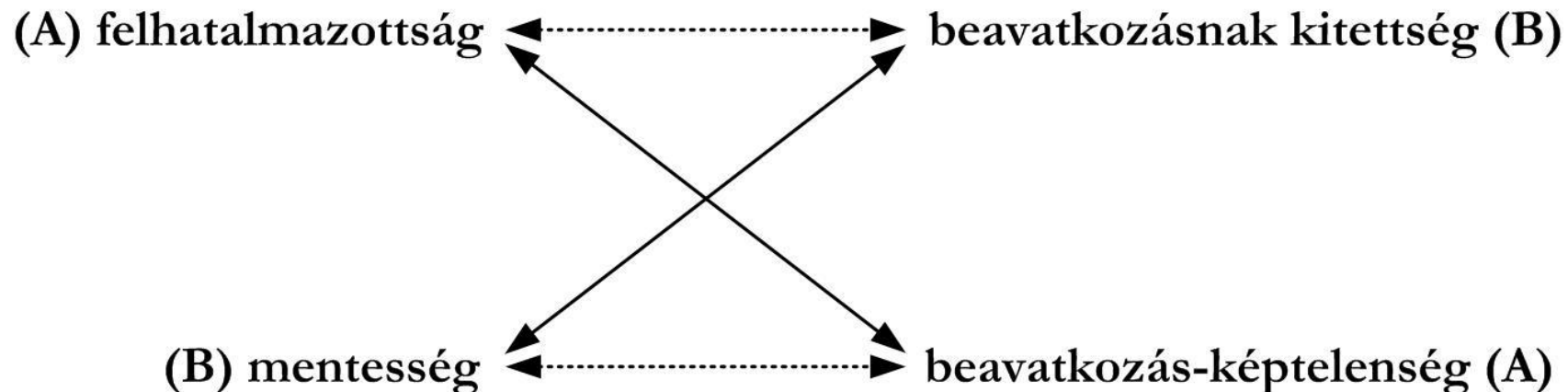
A felhatalmazottság ellentéte – beavatkozás-képtelenség (felhatalmazás-hiány)

- Pl. a hatóságok hatáskörének vagy illetékességének hiánya, a bérbeadó rendelkezési jogának szűkítése a bérbe adott dolog fölött, stb.

A felhatalmazottság korrelatívja a *mentesség* (immunitás, „beavatkozásnak *nem* kitettség”)

- Adómentesség, végrehajtás alóli mentesség, büntethetőséget kizáró ok fennállása
- A mentesség a beavatkozásnak kitettség *ellentéte*, vagyis a mentességgel védett körben (B) nincs kitéve más beavatkozásának, annak hogy jogviszonyában egyoldalúan változást idéz elő.
- A felhatalmazottságra épülő teljes jogi viszonyrendszer a következő:

Ellentétes és egymást feltételező (korrelatív) fogalmak a hohfeldi elméletben

Ellentétes jogi fogalmak:

- igényjog [*right/claim-right*] – joghiány [*no-right*]
- szabadság [*liberty/privilege*] – kötelezettség [*duty*]
- felhatalmazottság [*power*] – beavatkozás-képtelenség [*disability*]
- mentesség [*immunity*] – beavatkozásnak kitettség [*liability*]

Korrelatív jogi fogalmak:

- igényjog – kötelezettség
- szabadság – joghiány
- felhatalmazottság – beavatkozásnak kitettség
- mentesség – beavatkozás-képtelenség

Lágy molekulák és lágy atomok

- **Lágy molekulák:** *nagy belső komplexitás és kis peremptórius erő*
- egy jog fennállása ugyan *elégséges*, de *nem konkluzív* indokot szolgáltat a cselekvésre, tehát csak orientálja a mérlegelést
- **Joseph Raz:** „X-nek akkor és csak akkor »van joga«, ha X-nek lehetnek jogai és X jólétének (**érdekének**) valamely aspektusa elégséges indok arra, hogy valamely más személy(eke)t kötelezettség alá helyezze”
- A jog és a kötelezettség között nem áll fent szükségszerű kapcsolat
- Neil MacCormick: a jog a kötelezettség megállapításának igazolása, amelyet a jogvitában kell érvényesíteni → **vitathatóság**
- **Lágy atomok:** pozitív jogi érvényesítésre szoruló természetes jogok